

נשים במרקו - עדויות של הרב משאש זצ"ל

ד"ר מלך שפירא

למי שאינו בקי בנבכי ספרות התשובות והעובדות ה'היסטריות' הטמונות בהן בודאי יהיה קשה להאמין שישנן הלכות מפורשות אשר במקומות שונים ובמשך תקופות ארוכות בחיי עמנו לא היו המון העם נוהרים בהם כלל, וכנראה, אפילו הרבנים הוותיקים, שומרי משמרת הקדושה די בכל אתר ואתר, לא השתדלו לתקן את הדבר. דוגמא בולטת לתופעה זו נמצאת בהקשר חיוב הנשים בתפלות וברכות. למרות הדרישה של ההלכה (הנורמטיבית) לפיה נשים חייבות להתפלל פעמיים ביום, הרי, למעשה, המציאות על פי רוב בתולדות עמנו היתה שנשים לא ידעו אפילו לקרוא עברית, ותפילה, מאן דכר שמה? ידוע התנצלותו של המגן אברהם (או"ח סימן קו, ס"ק ב), ואין כאן המקום לעיין בה, אולם אפילו לפי דבריו אין יסוד לפטור נשים מברכות הנהנין, ועאכו"כ ברכת המזון וברכה מעין שלש. אמנם אפשר להבין שקשה היה ללמד את הבנות לברך ברכת המזון בגלל אריכותה או אפילו ברכה אחרונה הקצרה יחסית, אבל מה שתמוה ביותר הוא שהיו מקומות שהנשים לא ידעו לברך אפילו ברכות ראשונות, ומה שמפתיע ביותר הוא שכנ"ל, כפי הנראה, לא השתדלו הרבנים לעשות דבר מה לתקן את הדבר וליישר את המעשים, ואין הדבר אומר אלא דרשני: איך ראו הרבנים את העוובה וישבו בשתיקה ובחבוק ידים. כשעיינתי בסוגיה זו רציתי לברר מ'מקור ראשון' מה היה המנהג במרוקו והריצותי מכתב להגאון רבי שלמה משאש זצ"ל, הרב הראשי לירושלים, בו שאלתי "מה היה המנהג במרוקו אודות הנשים וברכות... ומה עם ברכות ראשונות?"

בהיות שיש אלה בין האשכנזים שלצערנו אינם מכירים את הגר"ש, כדאי לכתוב קצת עליו. הרב משאש נולד בשנת תרט"ח במרוקו, בעיר התורה מקנאס, ובשחר ילדותו היה ידוע כעלוי. כבר בשנות העשרים שלו כתב ספרים. בשנת תש"כ היה לרב הראשי של קזבלנקה ובשנת תשל"ב לרבה הראשי של כל המדינה, ובמשרה זו זכה לקידום מיוחדת מהמלך חאסן. בשנת תשל"ח נתבקש ע"י הראשון לציון, הג"ר עובדיה יוסף, להעמיד את עצמו כמזעמד בבחירות להרבנות הראשית בירושלים, ולפי שנתמך ע"י הראש"צ לא היה ספק מי ינצח, ואף אחד לא הרהיב עוז לעמוד כנגדו. מאז שנתמנה לרבה הראשי של ירושלים ועד לפטירתו בשבת הגדול, תשס"ג, היה יד ימינו של הגר"ע בכל מיני ענינים, ובפרט בהתרת עגונות וממזרים. ידוע בשערים המצויינים בהלכה ספריו הרבים ובפרט שו"ת שלו, "תבואות שמש" ארבעה חלקים, ו"שמש ומגן" שלשה חלקים. מפורסם הוא כמי שעמד על צדקת מנהגי מרוקו, וכאשר טען הגר"ע יוסף שכל העולים צריכים לנטוש את מנהגייהם ולקבל על עצמם את פסקי מרן היות שא"י אתריה דמין הוא, חגר בעוז

מתניו כרי להגן על מנהגי הקהילות השונות, ובפרט מנהגי מרוקו, שכולם קדושים הם ואין צורך להחליפם.

זכיתי לקבל כמה מכתבי תשובה מהגר"ש, ותשובה אחת שקבלתי בעלת חשיבות יתירה ושעוררה בשעתה תגובות בארץ, נדפסה בתשובותיו "שמש ומגן" חלק ג' אורח חיים סימן ל' בה הסיק שמותר ליהודים לתרום כסף כדי לבנות כנסיה שנשרפה.

והנה מכתבו האחרון שקבלתי ממנו, תנצב"ה:

לכבוד הרב המופלא, וכתר שם טוב עולה, הרב מלך שפירא שליט"א
אחרי השלום וברכה רבה.

קבלתי מכתבו, השואל מה היה המנהג במרוקו אודות הנשים והברכות.

תשובה: הנשים לא ידעו מעולם לברך לא ברכת המזון ולא שאר ברכות, ורק היו עומדים בבקר לפני המזוזה, ופורשים ידיהם, ומתפללים בלחש על הבעלים ועל הבנים והבנות שלהם, וזה הכל. והטעם כי כולם עושים חופה וקידושין בשנת העשר או פחות, ונכנסים לשעבוד החמות לשרת בבית, ותיכף שנכנסים לשנת הי"ב מתעברות ויולדות בנים ובנות, יש עושין עשרה בנים ויש יותר, ומטפלים בהם, ומעולם לא באו נשים לבהכ"נ, ואפי' ביום כפור, כי אין כלל עזרת נשים בבהכ"נ, ואין להם עסק עם התפללות והברכות, כי כולם עמי הארצות, עד הימים הללו שהבנות מתאחרות להנשא, והולכים לבתי ספר ללמוד מלאכות, וגם תורה, ונבנו עזרות נשים בבהכ"נ, ואז הנשים התחילו להתפלל, וזה דור חדש, ויש נשים צדקניות וחסדניות ברוך ה'.

ואתה שלום, וביתך שלום, וכל אשר לך שלום.

החז"פ בירושלים עיה"ק ביום טו"ב לחדש שבט תשס"ג

ע"ה שלום משאש ס"ט